

LA MUSICOLOGIA COM A CRÍTICA CULTURAL: UNA PROPOSTA DE FUTUR

JOSEP MARTÍ

Fa alguns anys, John Shepherd va advertir de les fatals conseqüències que podria tenir per a la musicologia el fet de no reconèixer la música com a forma social. Segons les seves paraules, això situaria la musicologia en una posició encara més perifèrica dins del món acadèmic de la que actualment ja ocupa.¹ De fet, la investigació més recent ja no ignora la música ni com a forma social ni com a cultura, en el sentit antropològic del terme. I això és vàlid, no tan sols per a la línia més culturalista de l'etnomusicologia, sinó també per a molts musicòlegs historiadors.

En realitat, tal com digué Frank Ll. Harrison o més recentment Inge Skog, encara que la musicologia històrica ha tingut tradicionalment un marcat caràcter de disciplina aplicada,² són cada vegada més els musicòlegs que no l'entenen com una mera disciplina auxiliar de la pràctica musical, tal com, d'altra banda, es va posar ben clarament de manifest en el darrer congrés de la Societat Internacional de Musicologia (ISM) celebrat a Londres l'any 1997. De la mateixa manera, avui, l'etnomusicologia va molt més enllà d'aquell folklore musical postromàntic o de les visions eurocèntriques d'aquella primitiva musicologia comparada. Ricoeur, Barthes, Gadamer, Foucault, Bourdieu, Geertz, etc. són pensadors que apareixen cada cop més citats entre els musicòlegs, tant entre els que s'entenen primàriament historiadors com entre els etnomusicòlegs. Amb aquestes perspectives, no resulta pas difícil, ans fins i tot inevitable, que la musicologia, a través d'allò que analitza, les cultures musicals de qualsevol tipus de societat, esdevingui també, a més, crítica cultural.

1. John SHEPHERD, *Music as social text*, Cambridge, Polity Press, 1991, p. 190.

2. «Traditionally the function of musicology has been in the first place to contribute to the fostering of composition and performance by adding to the sum of knowledge about music», Frank Ll. HARRISON, «American Musicology and the European Tradition», en Frank Ll. HARRISON, Mantle HOOD i Claude V. PALISCA (ed.), *Musicology*, Englewood Cliffs, N. J. Prentice-Hall, 1963, p. 7. «Most of historical musicology bears the mark of 'applied musicology'», Inge SKOG, «On Ethnomusicology and the History of Music», en: Ann BUCKLEY, Karl-Olof EDSTRÖM i Paul NIXON (eds), *Proceedings of the Second British-Swedish Conference on Musicology: Ethnomusicology*, Göteborg: Göteborgs Universitet, 1991, p. 9.

En aquest sentit, no cal dir que és l'etnomusicologia, la subdisciplina musicològica, la que —per tradició epistemològica— segurament ho té més fàcil. D'una banda, perquè acostumada a penetrar en diferents sistemes culturals, ha hagut a la força de saber relativitzar moltes coses que per als portadors d'una determinada cultura representaven valors absoluts, i això és vàlid tant per a les cultures musicals alienes a l'investigador, com per a la seva pròpia cultura. Després, també, a causa d'una de les actituds bàsiques de la recerca etnomusicològica: l'investigador està habituat a qüestionar-se constantment l'aparent naturalitat amb la qual es presenten les nostres pràctiques i els nostres comportaments musicals. Darrera d'allò que ens sembla més familiar, sempre hi veu encara una munió de qüestions que cal escatir.³ És, de fet, la crítica cultural que resulta inevitable en anar més enllà del nostre món familiar per aprendre sobre nosaltres mateixos tot observant els altres.⁴

A través dels dos mètodes de crítica cultural esmentats per Marcus i Fischer, el de la juxtaposició o comparació cultural i l'epistemològic, com a dues variants de l'estratègia de crítica bàsica de *desfamiliarització*,⁵ la musicologia, dins del seu àmbit d'estudi —la música— pot dur a terme una important aportació al món de les ciències humanes i socials. Mitjançant la comparació de diversos sistemes culturals, resulta fàcil de veure que cal relativitzar molts valors que per a la nostra pròpia cultura són considerats absoluts. Però també, la reflexivitat que ha de ser inherent a tota musicologia, és a dir, reflexionar no només sobre el nostre objecte d'estudi sinó sobre com duem a terme la nostra investigació, sobre com representem aquest món convertit en objecte d'estudi, ens duu a la crítica cultural. Aquestes estratègies han estat emprades, per exemple, per J. Blacking o també per C. Small per donar encertades visions crítiques sobre la manera occidental d'entendre i practicar la música.

El qüestionament actual, i que per cert no és pas nou, de la mateixa idea d'*etnomusicologia* apunta clarament al vessant crític de la nostra disciplina. Tal com escrigué Roberto Leydi, «El naixement de la musicologia comparada com branca autònoma de la musicologia, fet que normalment és saludat pels etnomusicòlegs com un esdeveniment positiu, com l'aparició d'una nova disciplina que sanciona l'especificitat i dignitat del seu treball científic, també ha representat en realitat la sanció oficial de la marginalitat de les "altres" músiques dins de la representació general de la música de la humanitat».⁶

Avui dia, doncs, ens qüestionem el terme *etnomusicologia* no només per raons de la redundància que implica —qualsevol música és en principi ètni-

3. Cf. WOLFGANG Laade, *Musikwissenschaft zwischen gestern und morgen. Bemerkungen eines Musikethnologen zu einer Diskussion über Musikgeschichte und Musikethnologie*, Berlín, 1976, p. 24.

4. Cf. Philip V. BOHLMAN, «Representation and Cultural Critique in the History of Ethnomusicology», en: B. Nertl, i P. V. Bohlman (eds.), *Comparative Musicology and Anthropology of Music*, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, p. 138.

5. Cf. George E. MARCUS i Michael M. J. FISCHER, *Anthropology as cultural critique*, Chicago: The University of Chicago Press, 1986, p. 137 i s.

6. Roberto LEYDI, *L'altra música. Etnomusicologia*, Firenze: Ricordi, 1991, p. 92-93.

ca—⁷ sinó també per allò que pretén designar. I no només per raons de tipus epistemològic i de coherència amb el desenvolupament aconseguit per la disciplina durant les darreres dècades, sinó també per raons de crítica cultural. Per la visió clarament etnocèntrica del món que representa la separació entre dues disciplines musicològiques, una centrada en la música occidental anomenada *culta* i l'altra en totes les restants músiques del planeta,⁸ una separació, a més, que en termes de Bourdieu té molt més a veure amb motivacions de reproducció acadèmica que no pas amb raons de tipus epistemològic.⁹

També la crítica etnomusicològica que, en els darrers anys, s'ha fet a la idea de *música tradicional* va molt més enllà de ser una autocrítica acadèmica. Estudis com el de Dave Harker *Cançons inventades: La manufactura de la cançó tradicional britànica*¹⁰ són ben simptomàtics. És a través de la visió crítica sobre la investigació realitzada en aquest àmbit que podem pensar que si el món de la cultura popular es presenta als nostres ulls d'una manera tan disgregada i ahistòrica, no és per la seva pròpia natura, sinó perquè el model de racionalització de la història emprat per les ideologies hegemòniques així l'han volgut representar.¹¹

En parlar dels aspectes semàntics i funcionals de la música, resulta inevitable contribuir a través de la investigació musicològica a la desconstrucció dels discursos ètnics, tant de les nostres pràctiques musicals com de la mateixa disciplina. Des de fa no pas gaire anys, la musicologia del gènere, la mal anomenada —en ocasions— *musicologia feminista*, ha fet notables aportacions a la crítica de l'androcentrisme de la societat occidental. Els nous estudis sobre músiques populars actuals no tan sols han posat de manifest la necessitat de repensar tot l'edifici musicològic bastit des de finals de segle passat, sinó que descobreixen també tot un complex entrellat ideològic de natura classista que és el primer responsable que les manifestacions musicals que no pertanyen a l'àmbit dels conservatoris ni de la *tradició* fossin fins fa poc ignorades i menyspreades per la musicologia. En el cas de les músiques populars modernes, es tracta de gèneres i estils desacreditats per un classisme que identifica de manera exclusiva *cultura musical* amb la idea elitista de *música culta* o bé amb l'avui ja desfasada concepció romàntica de *música tradicional* com a portadora de valors ètnics i patris, actituds, per cert, ja abandonades pels àmbits musicològics més capdavanters.

7. Cf. John BLACKING, «L'homme producteur de la musique», *Musique en Jeu*, 28 (1977), p. 54

8. Vegeu al respecte Josep MARTÍ, «¿Necesitamos aún el término "etnomusicología"?», comunicació presentada al «IV Congreso de la Sociedad Española de Musicología», Madrid, 1997, en curs de publicació.

9. Cf. Pierre BOURDIEU i Loïc J. D. WACQUANT, *Per a una sociologia reflexiva*, Barcelona: Herder, 1994, p. 126

10. Dave HARKER, *Fakesong: The Manufacture of British "Folksong", 1700 to the Present Days*, Milton Keynes, Open University Press, 1985. En aquest sentit vegeu també Josep MARTÍ, *El folklorismo. Uso y abuso de la tradición*, Barcelona: Ronsel, 1996.

El gran creixement dels denominats *estudis culturals* anglosaxons sorgits originàriament del criticisme literari, i la important repercussió que tenen actualment en la investigació musicològica no fan sinó donar moltes més possibilitats a la nostra disciplina en el camp de la crítica cultural.

La teoria del llenguatge de Ferdinand de Saussure és un dels punts de partença dels *estudis culturals*. El llenguatge no serveix tan sols per anomenar els objectes que configuren la nostra realitat, sinó que determina poderosament l'accés que es té a aquesta realitat, i aquest accés, per tant, constitueix tan sols una de les seves múltiples visions. I el mateix passa amb la ciència, la qual no es limita a descriure una realitat, sinó que també la construeix d'acord amb discursos —en sentit de Foucault— molt concrets. Precisament, la categoria *ideologia* constitueix el principal estri conceptual per al corrent dels *estudis culturals*, tant és així que *cultura* és pràcticament assimilada a aquesta categoria, i la distinció que es fa entre ideologia i cultura sembla ésser més aviat un recurs de tipus estratègic que no pas una distinció substantiva.¹² Les manifestacions musicals són el producte inqüestionable d'una lògica cultural marcada per les ideologies.

L'òptica dels *estudis culturals* parteix de la base que la investigació dels processos culturals, i especialment els de la cultura popular, és prometedora no tan sols des del punt de vista teòric sinó també social,¹³ i que qualsevol tipus de forma cultural, i per tant també la música, necessita ser estudiada en relació amb altres pràctiques culturals i amb les estructures històriques. Quan es parla de *cultura* no es fa, evidentment, com si s'entengués aquest mot com aquelles pràctiques de *luxe social* que entre altres funcions serveixen per a expressar la distinció, sinó com el mateix material de les nostres vides quotidianes, els maons i el morter que formen els nostres conceptes habituals,¹⁴ en els quals inscrivim els rols de cadascú que són construïts, apresos i no forçosament inevitables.¹⁵ La cultura és simultàniament la base d'on procedeix l'anàlisi, l'objecte d'estudi i al mateix temps un lloc de crítica social i d'intervenció.¹⁶ Els estudis culturals, a partir del *text* —en el nostre cas musical— que focalitza la seva investigació, ens informen també sobre com les nostres vides de cada dia són construïdes, com la cultura forma els seus subjectes.¹⁷ I és ben clar que la música es troba plenament immersa en aquests processos de construcció social.

Crec que en un simposi com el present no podíem parlar de perspectives de futur per a la musicologia del país sense tenir en compte aquest important

11. Cf. R. LEYDI, *op. cit.*, p. 158.

12. Cf. Grame TURNER, *British Cultural Studies. An introduction*, London, Routledge, 1996 (2a edició), p. 182.

13. Cf. Grame TURNER, *op. cit.*, p. 1

14. Paul WILLIS citat a G. TURNER, *op. cit.*, p. 2.

15. *Ibidem*.

16. L. GROSSBERG, C. NELSON, P. TREICHLER, *Cultural Studies*, New York / London: Routledge, 1992, p. 5.

17. Cf. G. TURNER, *op. cit.*, p. 2-3.

component: la musicologia com a crítica cultural. És clar que l'objectiu central d'aquesta disciplina és l'estudi de la música. Atès però que, si no volem caure en tergiversacions reduccionistes, aquesta no es pot entendre sense tenir en compte la seva natura cultural i les seves importants implicacions socials, la musicologia, tal com les altres disciplines socials i humanístiques, no s'ha de privar d'exercir el seu dret, i també el seu deure, sobre la crítica cultural segons les seves possibilitats i finalitats.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- BLACKING, John. «L'homme producteur de la musique». *Musique en Jeu*, 28 (1977): p. 54-67.
- BOHLMAN, Philip V. «Representation and Cultural Critique in the History of Ethnomusicology», en B. NETTL, i P. V. BOHLMAN (ed.), *Comparative Musicology and Anthropology of Music*, Chicago: The University of Chicago Press, 1991. p. 131-151.
- BOURDIEU, Pierre i Loïc J. D. WACQUANT. *Per a una sociologia reflexiva*, Barcelona: Herder, 1994.
- GROSSBERG, L; NELSON, C; TREICHLER, P. *Cultural Studies* New York / London: Routledge, 1992.
- HARKER, Dave. *Fakesong: The Manufacture of British 'Folksong', 1700 to the Present Days*. Milton Keynes; Open University Press, 1985.
- HARRISON, Frank Ll. «American Musicology and the European Tradition», en Frank Ll. HARRISON, Mantle HOOD i Claude V. PALISCA (ed.), *Musiology*, Englewood Cliffs, N. J: Prentice-Hall, 1963. p. 1-86.
- LAADE, Wolfgang. *Musikwissenschaft zwischen gestern und morgen. Bemerkungen eines Musikethnologen zu einer Diskussion über Musikgeschichte und Musikethnologie*. Berlín, 1976.
- LEYDI, Roberto. *L'altra musica. Etnomusicologia*. Firenze: Ricordi, 1991.
- MARCUS, George E. i FISCHER, Michael M. J., *Anthropology as cultural critique*, Chicago: The University of Chicago Press, 1986.
- MARTÍ, Josep. *El folclorismo. Uso y abuso de la tradición*. Barcelona: Ronsel, 1996.
- ID., «¿Necesitamos aún el término "etnomusicología"?», Comunicació presentada al «IV Congreso de la Sociedad Española de Musicología», *Revista de Musicología*, XX (1997), p. 887-894.
- SHEPHERD, John. *Music as social text*, Cambridge: Polity Press, 1991.
- SKOG, Inge. «On Ethnomusicology and the History of Music», en: Ann BUCKLEY, Karl-Olof EDSTRÖM i Paul NIXON (ed.). *Proceedings of the Second British-Swedish Conference on Musicology: Ethnomusicology*. Göteborg: Göteborgs Universitet, 1991; p. 5-38.
- TURNER, Grame. *British Cultural Studies. An introduction*. 2a edició. London: Routledge, 1996.